

EX LIBRIS

HEMETHERII VALVERDE TELLEZ
Episcopi Leonensis

FONDO EMETERIO
VALVERDE Y TELLEZ

TYPOGRAPHUS TAURINENSIS

LECTORI SALUTEM.

Complures memini me videre, haud sane inelegantes viros, qui insignem aliquem locum nacti latini historie aut oratoris, satis probabilem inde sensum facile excusperent; nonnullos etiam, qui latinam oratiunculam aut epigramma sic concinnarent, ut strenuam operam romanis literis navasse viderentur. Quibus tamen si Plautinam scenam, vel pauculos latinae satyrae versiculos proposuisses, ubi intima aedium graphicè depinguntur, et tunicati, paene dixerim, homines familiariter inter se verba faciunt, aqua haeredit, perinde ac si de aenigmate dissolvendo ageatur. Cuius quidem rei causam inquirentibus illico patebit, ex eo demum esse repetendam,

009302

quod in puerili institutione nunquam illa exemplaria discentium manibus terantur, ubi eae distinctiones occurunt, quas Romani in domestico usu et quotidiano sermone usurparent.

Quae cum ita sint, circumspicienti librum, qui studiis nostris hac in re laborantibus subveniret, multi mihi auctores extiterunt, ut I. LUDOVICI VIVIS COLLOQUIA evulgarem: testati, adolescentulos nostros pleniores quoque communis naturae cognitionem inde petituros, quam ex iis libellis, irata, uti aiunt, Minerva consarcinatis, in quibus abhinc paucos annos, in diversa distracti, otium et operam conterere consueverunt.

Horum ego virorum auctoritate permotus operi manum admoveare non dubitavi, ratus, me gratiam a romanae linguae studiosis initurum, si paene intermortuum apud nos illius amorem pro viribus excitarem. En habes, candide lector, auream opellam Valentini scriptoris, qui saeculo xvi ingenio et doctrina cum primis enituit. Hinc non modo nativum dialogi candorem, et rerum nomina, quae ad interioris vitae consuetudinem pertinent; sed, quod multo pluris faciendum ar-

bitror, sapientiae pracepta abunde hauries, urbano quodam lepore et salibus exhilarata, plane ut hanc evolvendo amico familiarissimo uti, non docentis vultum tibi subire videaris. Ad haec quum Vivis colloquia totidem veluti scenae haberi possint, quae diversos personarum mores referunt, legentium mentes iucunda varietate, et verissimis rerum coloribus mirifice tenentur. Quare factum est, ut hic liber, qui Noreiae primum editus fuit anno MDXXI, brevi elegantiores ad se omnes adverteret; mox semel atque iterum, ac saepius excusus, tum vero gallice et italice redditus, universam late Europam pervagaretur. Et suus quidem apud nos huic scriptioni honor stetit vel patrum memoria, donec infusa in Italiam peregrinitate, litterae latinae in calumniam inciderunt. Nunc autem quum Itali, abdicato rerum externarum studio, omnes cogitationes suas ad Italiam convertant, atque adeo Romam in oculis habeant, cum nostris, credo, in gratiam redibunt haec Colloquia, eo nimirum sermone conscripta, quo Romani, universi olim orbis victores, subactis gentibus leges imponerent. Ceterum ne quid diligentiae meae deesset, si qua

passim insolentiora occurserent vocabula, quae
 $\gamma\lambda\delta\sigma\sigma\alpha\varsigma$ Graeci vocant, eaque praeſertim quae
 graeco fonte fluxerunt, adnotatiunculis enodanda
 curavi. His fruere, amice lector, et vale.

Dabam Augustae Taurinorum nI idus ianua-
 rias an. MDCCCXXXVIII.

IO. LUDOVICI VIVIS

COLLOQUIA

SURRECTIO MATUTINA

BEATRIX PUELLA, EMMANUEL, EUSEBIUS.

Beat. JESUS CHRISTUS exsuscitet vos a somno vitio-
 rum. Heus pueri, estisne hodie evigilaturi?

Eus. Nescio quid incidit mihi in oculos, ita videor
 eos habere plenos arenae.

Beat. Haec est tua prima cantio matutina, et bene
 vetus. Aperiam fenestras hasce ambas, ligneam et
 vitream, ut feriat clarum mane vestros amborum
 oculos. Surgite, surgite.

Eus. Tam multo mane?

Beat. Propior est meridies, quam aurora. Vis tu,
 Emmanuel, *1 recentem subuculam?

Em. Nihil nunc est necesse; haec est satis munda;
 cras sumam alteram. *2 Cedo mihi thoracem.

*1 recentem subuculam, la camicia bianca.

*2 Cedo mihi thoracem, dammi il giubbone.

Beat. Quem? *1 simplum, an diploidem?

Em. Quem voles, mea nihil refert. Porridge hoc simplum, ut, si sim hodie lusurus pila, *2 minus graver.

Beat. Hic est semper tuus mos; prius de lusu cogitas, quam de schola.

Em. Quid tu dicas, inepta? Et schola ipsa vocatur ludus.

Beat. Ego non intelligo vestras *3 grammaticationes et sophismata.

Em. Da *4 ligulas astrictorias coriaceas.

Beat. Fractae sunt; accipe sericeas, et sic iussit tuus paedagogus. Quid iam? Vis *5 femoralia et tibialia, quoniam est aestus?

Em. Minime vero: dato *6 feminicruralia. Quaeso constringe me.

Beat. Quid tu habes brachia foenea aut butyracea?

Em. Non, sed filo tenui consuta. Hui! Qualia disti mihi *7 astrigamenta exarmata et lacera!

Beat. Memineris, te heri aleis perdidisse integra.

Em. Qui scis?

Beat. Ego per rimulam ostii observabam te cum Guzmanulo ludentem.

Em. Amabo, ne id paedagogus resciat.

Beat. Imo ego narrabo, quum primum appellaris me deformem, ut soles.

Em. Quid si rapacem?

Beat. Quidvis, modo non deformem.

*1 simplum, an diploidem? *Io scempio, o il soppannato?* Diplois enim de quavis re duplicata dicitur.

*2 minus graver, *sia meno impacciato.*

*3 grammaticationes. Barbara vox, quam noster de industria confinxit, ut verborum acumina et cavillationes significaret, quibus interdum festivi homines cum imperitis et litterarum rudibus familiariter iocantur. *Th. Vallarius.*

*4 ligulas astrictorias coriaceas, *le stringhe di cuoio.*

*5 femoralia et tibialia, *le brache e le calze.*

*6 feminicruralia, novum vocabulum, *i calzoni.*

*7 astrigamenta exarmata et lacera, *stringhe spuntate e rotte.*

Em. Cedo calceos.

Beat. Utros? Longo *1 obstragulo, an brevi?

Em. Tectos propter lutum.

Beat. Propter lutum aridum, quod alio nomine appellatur pulvis. Sed bene facis, nam in apertis cingulum est fractum, et fibula amissa.

Em. Indue, rogo.

Beat. Tu ipse facito.

Em. Non possum me flectere.

Beat. Tu quidem facile te curvares, desidia vero tua difficile: an deglutisti ensem, ut circulator ille nudius quartus? Adeone es iam delicatus? Quid facies grandior?

Em. Astringe *2 nodo laxo gemino, quod est elegans.

Beat. *3 Nihil minus: solveretur nodus illoco, et dcideret tibi calcus e pedibus. *5 Praestat vel gemino astricto, vel astricto et laxo. Sume tunicam manicatam, et cingulum textile.

Em. Minime id quidem, sed coriaceum venatorium.

Beat. Mater vetat. Vis tu omnia arbitratu tuo facere? Et tu heri fregisti *5 aciculam fibulae.

Em. Non poteram alioqui exfibulare. Da ergo illud puniceum ex lino.

Beat. Cape, *6 cinge te cinctu gallico: pecte caput prius radiis rarioribus, tum densioribus: apta pileum vertici, ne in occipitum reiicias more tuo, aut in frontem et oculos.

Em. Prodeamus iam tandem.

*1 obstragulum est corium calcei superius, *tomaio.*

*2 Astringe nodo laxo gemino, quod est elegans, *fammi due cappi,* ché ha più bel garbo.

*3 Nihil minus. Vehementius negat haec locutio, comicis praesertim frequentata; quasi diceres: nullo prorsus facto id faciam. Itali: *mai no.* *Th. V.*

*4 Praestat vel gemino astricto, vel astricto et laxo, *fia meglio o fare due nodi, o un nodo e un cappio.*

*5 aciculam fibulae, *l'ardiglione.*

*6 cinge te cinctu gallico, *cingili alla francese.*

Beat. Quid? Illotis manibus, et facie?

Em. Ista tua tam molesta *1 curiositate taurum iam enecasses, nedum hominem; videris mihi non puerum vestire, sed sponsam.

Beat. Eusebi, affer *2 pollubrum cum urceolo: funde altius: stilla potius ex *3 epistomio, quam profundas: elue sordes istas ex nodis digitorum: ablue os, et gargariza: frica bene cilia et palpebras, tum glandulas sub auriculis duriter: cape *4 linteum, exterge te. Deum immortalem! De omnibus es sigillatim admonendus: nihil ne ipse tua sponte faceres?

Em. Vah nimium es importuna et odiosa.

Beat. Et tu nimium scitus puer ac formosulus; deosculare me. Flecte iam genua, et ante hanc Servatoris nostri imaginem recita precationem dominicam, et preces alias, ut habes de more, antequam pedem ponas extra cubiculum. Vide, mi Emmanuel, uti de re nulla alia cogites, dum oras. Mane paullisper, appende sudariolum hoc de zona ad nares emungendas et purgandas.

Em. Sum ne satis ad arbitrium tuum compositus?

Beat. Es.

Em. Ad meum minime, quoniam iam tandem ad tuum: *5 ausim facere sponzionem, me horam unam vestiendo consumisse.

Beat. Quid si vel duas? Quo eras alioqui iturus? Quid acturus? Fossurus credo, aut aratus.

Em. Quasi desit quod agam.

Beat. O magnum virum, vehementer in nihil agendo occupatum!

Em. Non hinc abis, cavillatrix? Aut ego te abigam hoc calceo, aut calanticam tibi detraham de capite.

*1 molesta curiositate, *stitcheria*.

*2 pollubrum cum urceolo, *la catinella con la mesciroba*.

*3 epistomium est nasus urceoli, *il beccuccio*.

*4 linteum, *lo sciugatoio*.

*5 ausim facere sponzionem, *scommetterei*.

PRIMA SALUTATIO

PUER, PATER, MATER, ISABELLULA.

Puer. Salvus sis, mi pater; salve, mea matercula: precor vobis felicem hunc diem, *1 germanuli: propitium vobis opto Christum, sororculae.

Pat. Mi fili, sospitet te Deus, et evehat ad ingentes virtutes.

Mat. Servet te Christus, *2 mea lux. Quid agis, *3 mea dulcedo? Qui vales? Quomodo nocte hac quievisti?

Puer. Recte valeo, et placide dormivi.

Mat. Christo gratias: *4 proprium hoc velit tibi esse.

Puer. Ad mediam tamen noctem excitatus sum e dolore capit is.

Mat. Me perditam, et miserrimam! Quid narras? Qua parte capit is?

Puer. Ad *5 βρεψης.

Mat. Quamdiu?

Puer. Vix octava parte horae: postea redormivi, nec sensi amplius.

Mat. Respiravi, nam examineras me.

Puer. Bene sit tibi, Isabellula, para mihi ientacu-

*1 germanuli, *miei fratellini*.

*2 mea lux, vox est blandientis, *mio bene*.

*3 mea dulcedo, *mio amore*.

*4 proprium hoc velit tibi esse, *voglia egli che tu la passi sempre così*.

*5 βρεψη graeca vox, latine sinciput, *la parte davanti del capo*.

Ium. Ruscio, *1 Ruscio hue hue, canicule festivissime; en ut *2 cauda adulatur; ut se in posteriores pedes erigit! Quomodo habes? Quomodo vales? Heus tu, affer panis buceam unam, aut alteram, quam ei demus: videbis lusus scitissimos. Non esuris? Nihil ne edisti hodie? Profecto plus est in cane isto intelligentiae, quam in illo mulione crasso.

Pat. Tulliole mi, lubet mihi tecum paulisper confabulari.

Puer. Quidni pater? Nam nihil mihi accidere potest suavius quam te audire.

Pat. Hic tuus Ruscio est ne bellua, an homo?

Puer. Bellua, ut credo.

Pat. Quid tu habes, cur sis homo, non ille? Tu edis, bibis, dormis, ambulas, cursitas, lusitas: haec ille omnia.

Puer. Atqui ego sum homo.

Pat. Quomodo id cognoscis? Quid tu nunc habes plusquam canis? Sed hoc interest, quod ille non potest homo fieri, tu potes, si vis.

Puer. Obsecro, mi pater, effice id primo quoque tempore.

Pat. Fiet, si eas quo eunt belluae, et redeunt homines.

Puer. Ibo, pater, multo libentissime; sed ubi nam id est?

Pat. In ludo litterario.

Puer. Nulla est in me ad rem tantam mora.

Pat. Nec in me. *3 Isabellula, audin'? Da huic ientaculum in cistella.

Isab. Ecquidnam?

Pat. Frustum panis butyro illitum, vel ficos aridas, aut uvas passas pro obsonio, sed *4 insolatas, nam

*1 Ruscio, hue hue, Ruscio, te te.

*2 cauda adulatur, fa festa colla coda.

*3 Isabellula, audin'? Isabellina, senti tu?

*4 insolatas, seccate al sole.

alterae illae viscosae inficiunt puerorum digitos et vestes; nisi malit cerasa aliquot, vel pruna aurea et oblonga. Insere brachiolum cistulae, ne excidat.

DEDUCTIO AD LUDUM

PATER, PRAETEXTATUS, PHILOPONUS LUDIMAGISTER.

Pat. Signa te sacro signo crucis. Duc nos, Iesu Christe sapientissime, dementes, potentissime, imbecilles. Quaeso mi propinque, tu, qui es versatus in studiis litterarum, equis est in hoc gymnasio *1 optimus institutor puerorum?

Præt. Doctissimus quidem Varro; sed diligentissimus, et vir probissimus Philoponus, nec eruditionis aspernandae. Habet Varro scholam frequentissimam, et domi *2 numerosum gregem contubernialum: Philoponus non videtur delectari turba; paucioribus est contentus.

Pat. Hunc malo. En in porticu gymnasii inambulante. Fili, hoc est *3 formatorium, et quasi officina hominum, et hic artifex formandi. Adsit tibi Christus magister. *4 Aperi caput, puer, et *5 flecte poplitem dextrum, sicuti es doctus: *6 sta iam rectus.

Phil. Prosperus sit nobis omnibus tuus adventus! Ecquid rei est?

*1 optimus institutor puerorum, il miglior maestro de' fanciulli.

*2 numerosum gregem contubernialum, un gran numero di convittori.

*3 formatorium, il luogo da imparare.

*4 Aperi caput, cavati il berretto, scopriti.

*5 flecte poplitem dextrum, fu la riverenza col ginocchio destro.

*6 sta iam rectus, ora sta su.

Pat. Hunc filiolum meum ad te adduco, ut ex belua hominem facias.

Phil. Dabo in eam rem operam sedulam. Fiet: revertetur ex pecude homo, ex nequam frugi et bonus: id vero ne dubitaveris.

Pat. Quanti doces?

Phil. Si puer bene proficiat, vili; sin parum, caro.

Pat. Acute hoc dicis, et sapienter, ut omnia. Partiamur inter nos igitur hanc curam, tu ut sedulo institas, ego ut benigne compensem tuam operam.

EUNTES AD LUDUM LITTERARIUM

CIRRATUS, PRAETEXTATUS, TITIVILLITIUM, VETULA,
THERESULA, ET OLUSCULARIA.

Cirr. Videtur ne tibi tempus eundi *1 ad ludum?

Praet. Plane tempus est, ut eamus.

Cirr. Non satis teneo viam: credo, esse in illo vico proximo.

Praet. Quoties illuc itasti?

Cirr. Ter aut quater.

Praet. Quando coepisti eo ire?

Cirr. Nudius tertius, ut puto, aut quartus.

Praet. Quid igitur? An non id satis est ad noscendam viam?

Cirr. Non, etiamsi eam centies.

Praet. Ego vero vel si semel, nunquam deinceps aberrarem. Sed tu vadis invitus, et ambulas lusitans,

*1 ad ludum, alla scuola.

nec viam aspicis, nec domos, nec ulla signa, quae te postea admoneant, *1 qua sit flectendum, quae via tenenda. Ego haec omnia observo diligenter, quia lubens eo.

Cirr. Puer hic habitat in proximo scholae. Heus tu, Titivillitum, qua itur ad aedes tuas?

Tit. Quid vis? *2 Venis a matre tua? Mater mea non est domi, ac ne soror quidem: ambae sunt profectae *3 ad D. Annam.

Cirr. Quid illic igitur?

Tit. Heri fuerunt *4 encaenia! hodie invitavit eas mulier quaedam *5 casearia ad edendum lac coagulatum.

Cirr. Et tu cur non es una profectus?

Tit. Relictus sum hic, ut servem domum. Frater meus puerulus adductus est ab eis illuc; sed polliteiae sunt mihi, se de reliquiis allaturas partes in quasillo.

Cirr. Quin tu igitur manes domi?

*1 qua sit flectendum, per dove si ha da voltare.

*2 Venis a matre tua? Vieni da parte di tua madre?

*3 ad D. Annam. Evidem sum pluries miratus, a multis latine scribentibus, beatos coelites potius quam sanctos ex optimorum scriptorum auctoritate (Tull. pro Rose. com. — Verr. VII, 19 — pro Flacco, 29. — De orat. I, 53, aliquique passim), perperam *divos* appellari. Hanc quidem appellationem a recta scribendi ratione abhorrentem respuit vel ipsa christiana sapientia. Namque *divi* a Romanis dicebantur vel dii ipsi, vel imperatores, qui post mortem per apotheosis in deos fuissent relati. Quum autem scriberent *divus Caesar*, *divus Clodius*, idem plane valebat ac *deus Caesar*, *deus Clodius*. Quare iam cuique satis perspicuum est, quam inepte hoc veteris superstitionis atque adulatiois titulo donentur a christianis scriptoribus viri, qui summa quadam integritate, innoceutia et pietate insignes, digni habiti fuerunt, qui religiose post mortem a nobis colerentur. Th. V.

*4 encaenia, orum, a greco verbo ἐγκαίνειον, inovo, dedico: festum, vel dedicatio cuiuscunq[ue] rei, aut cum res qualiscumque inovatur, la sagra.

*5 mulier quaedam casearia, una cacciaiuola.

Tit. Continuo revertar: nunc prodeo *1 lusum talis
cum filio huius cerdonis. Vultis et vos venire?

Cirr. Eamus, sodes.

Praet. Minime vero id quidem.

Cirr. Quid ni?

Praet. Ne vapulemus.

Cirr. Vah non memineram.

Tit. Non vapulabitis.

Cirr. Qui scis tu?

Tit. Quia magister vester perdidit heri ferulam.

Cirr. Hem, quomodo nosti?

Tit. Hodie de domo nostra audiebamus eius vociferationem querentis ferulam.

Cirr. Amabo, ludamus parumper.

Praet. Tu ludito, si vis, ego ibo solus.

Cirr. Ne me apud praeceptorem, quaeso, *2 deferas: dic, me detineri domi a patre.

Praet. Vis mentiri me?

Cirr. Quid ni propter sodalem?

Praet. Quia in templo audivi concionatorem affirmantem, mendaces esse filios diaboli, veraces Dei.

Cirr. *3 Diaboli vero? *4 Apage. Per signum sanctae crucis ab inimicis nostris libera me, Deus noster.

Praet. Non potes liberari, si ludas, cum est discendum.

Cirr. Eamus; tu valet.

Tit. Hui, pueri isti non audent paullisper ludere, alioqui caedendi.

Praet. Ille est *5 puer perditus, et evadet scelesrosus vir. Sed quomodo elapsus est nobis? Nec rogamus, *6 qua esset via ad Iudum. Revocemus.

*1 lusum talis, a giucare a'dadi.

*2 ne me deferas, non mi far la spia.

*3 Diaboli vero? Del diavolo eh?

*4 Apage, via via.

*5 puer perditus, un ragazzo cattivo,

*6 qua esset via ad Iudum, per dove si avesse da andar a scuola.

Cirr. Abeat *1 in malam rem: nolo sit mihi rursum incitamento ad lusum. Percunctabimur ab hac Vetula. Mater, nostine qua itur ad scholam Philiponi?

Vet. Iuxta eam scholam habitavi ego sex annis; *2 e regione peperi filium natu maximum, et filias duas. Transite plateam hanc Villae rasae, inde est *3 angiportus, tum platea domini Veterani: hinc flectite ad dexteram, tum ad sinistram; ibi percunctamini, non procul abest schola.

Cirr. Vah, non poterimus omnia retinere.

Vet. Theresula, deduc istos ad ludum Philoponi; nam mater huius est, quae dabat nobis linum pecten-dum et nendum.

Theres. *4 Quid malum Philoponi? Quid hominis est hic Philoponus? Quasi ego norim. Loqueris ne de illo, qui result calceos iuxta cauponam viridem, an de praecone *5 in vico gigantis, qui alit *6 equos meritorios?

Vet. Sat scio: nunquam tu nosti ea quae sunt opus, sed ea quae ad rem nihil faciunt, inertissima. Philoponus est ludimagister ille senex, procerus, *7 lusciosus, e conspectu aedium, quas olim habitavimus.

Theres. Ah, iam redit in memoriam.

Vet. In reditu transi *8 per macellum, et eme ace-

*1 in malam rem, in mal' ora

*2 e regione, dirimpetto.

*3 angiportus, un vicolo, un chiassetto.

*4 Quid malum Philoponi? Che domin' mai è Filopono?

*5 in vico gigantis, in via del gigante.

*6 equos meritorios, cavalli da nolo.

*7 lusciosus, di vista corta.

*8 per macellum, pel mercato. Cave, lector, ne italicae vocis similitudine captus macellum interpreteris, macello, beccheria. Macellum sic dictum a greca voce πάσχα, quae septum significat (luogo chiuso), fuit apud Romanos locus, in quo omnis generis obsonia prostarent venalia. Taurinenses proprio nomine macellum dicerent locum illum, qui est in suburbio ad Duriam, ubi venduntur quae ad victimum pertinent. Hunc locum vulgus appellat il serraglio. Quae vox quodammodo septum significat.

Th. V.

tarium , et raphanum , et cerasa : cape fiscellam.

Cirr. Duc nos etiam per *1 forum olitorium.

Theres. Hac ibitis brevius.

Cirr. Nolumus isthac ire.

Theres. Qui sic ?

Cirr. Quia momordit me illuc canis ex domo pistoris: quin et volumus te comitari *2 ad forum.

Theres. Revertens faciam iter per macellum; nam procul adhuc absumus , et emam , quae sum iussa , postquam reliquero vos in ludo.

Cirr. Nos cupimus videre , quanti emas cerasa,

Theres. Nummis senis emimus in libras singulas; sed quid ad te ?

Cirr. Quia soror iussit me hodie mane sciscitari , et est illuc vetula quaedam *3 oluscularia , de qua si emeris , scio eam et vendituram minoris , quam alias , et daturam nobis vel cerasa aliqua , vel thyrsum lacucae; nam filia eius *4 ministrait aliquando matri , et sorori meae.

Theres. Ne dispendium hoc viae constet vobis flagris aliquot.

Cirr. Minime vero: nam *5 satis veniemus tempori.

Theres. Eamus , *6 tantulum deambulavero , quae misera consumor sedendo domi totos dies.

Praet. Quid facis ? An tantum sedes otiosa ?

Theres. Otiosa vero? Minime certe id quidem ; *7 neo , conglebo , glomero , texo . Putas ne vetulam nostram passuram , ut otier? Festos dies exsecratur , in quibus *8 est cessandum.

*1 forum olitorium , la piazza dell'erbe.

*2 ad forum , al mercato.

*3 oluscularia , ortolana.

*4 ministrait , ha servito.

*5 satis veniemus tempori , arriveremo assai per tempo.

*6 tantulum deambulavero quae misera consumor , farò due passi , ch'io meschina mi consumo.

*7 neo , conglebo , glomero , texo , filo , annaspo , dipano , tesso.

*8 est cessandum , non si ha a lavorare.

Praet. Festi dies num non sunt sacri ? Quomodo ergo exsecratur illa rem sacram ? Vult ne ipsa exsecrari , quod est sacrum constitutum ?

Theres. Censen' me didicisse geometriam , ut haec possim vobis edisserere ?

Cirr. Quid rei est geometria ?

Theres. Ego nescio. Nos habebamus vicinam , quae vocabatur Geometria : haec semper vel erat ipsa in templo cum presbyteris , vel presbyteri domi eius cum illa ; itaque erat , ut ferebant , sapientissima. Sed *1 ventum est in forum olitorium ; ubi nam est tandem vestra vetula ?

Cirr. Id ego circumspiciebam. Sed eme ab hac ea lege , ut aliquid det nobis *2 corollarii. Heus amita ? Puella haec emet de te cerasa , si aliquot nobis donaveris.

Olusc. Nihil mihi donatur , omnia venduntur.

Cirr. Nec sordes istae donantur tibi , quas habes in manibus , et collo.

Olusc. Nisi procul hinc abis , *3 impudenticule , has sordes sentient genae tuae.

Cirr. Quomodo sentient meae genae , cum tu habeas in tuis manibus ?

Olusc. Redde cerasa , furuncule.

Cirr. Sumo *4 exemplum ; nam volo emere.

Olusc. Eme igitur.

Cirr. Si placuerint , quanti ?

Olusc. Nummo libram.

Cirr. Ah ! acerba sunt. Tu anus venefica vendis hic populo cerasa *5 strangulatoria.

Theres. Abeamus hinc ad ludum ; nam vos argutiis

*1 Sed ventum est in forum olitorium , ma eccoci arrivati alla piazza dell'erbe.

*2 aliquid corollarii , qualche vantaggio.

*3 impudenticule , sfacciatello.

*4 exemplum , il saggio.

*5 cerasa strangulatoria , le ciliegie strozzatoie.

vestris intricaretis me , et detineretis diu. Iam , ut
puto , mea vetula fuit domi ob moram meam. Hoc
est ostium. Pulsate.

LECTIO

PRAECEPTOR, LUSIUS, AESCHYNES PUERI, COTTA.

Praec. Cape ¹ tabellam abecedariam manu sinistra,
et ² radium hunc, quo indices singula elementa. Sta
rectus, pileum pone sub axilla : audi attentissime,
quemadmodum ego has litteras nominabo: specta di-
ligenter, quo gestu oris. Vide, ut eodem pro rorsus
modo reddas, cum reposcam. ³ Sis mecum. Iam au-
disti? Sequere nunc me ⁴ sigillatim prae euntem. Te-
nes probe?

Lus. Videor mihi sic satis.

Praec. Unaquaeque istarum vocatur littera : ex his
quinque sunt vocales *a, e, i, o, u*, quae sunt in vo-
cabulo hispano, *oueia*, quae est ovis; memineris ver-
bi. Hae cum una qualibet, vel pluribus aliarum syl-
labam efficiunt. Sine vocali non fit syllaba, et voca-
lis ipsa non raro est syllaba ; itaque aliae omnes
consonantes nominantur, quia per se nihil sonant,
nisi exhibita vocali ; habent enim sonum quemdam
imperfectum et mancum, *b, c, d, g*, quae sine *e* pa-
rum sonant. Iam e syllabis fiunt voces, seu verba:
ex his sermo, quo belluae omnes carent; nec tu a
bellua differes, ni probe sermonem discas. Evigila,

¹: tabellam abecedariam, la tavoletta dell' *a, b. c.*

²: radium, stocco, fuscellino.

³: Sis mecum, di meco.

⁴: sigillatim prae euntem, mentre pronunzio lettera per lettera.

et nava sedulam operam. Ito, sede cum tuis condi-
scipulis, et edisce, quae scripsi.

Lus. Non ne ludimus hodie?

Aesch. Non, nam dies est ¹ operarius. Eho, tu ve-
nisse te huic arbitraris lusum? Non est hic ludendi
locus, sed studendi.

Lus. Cur ergo ludus nominatur?

Aesch. Nominatur quidem ludus, sed litterarius ;
quia litteris est hic ludendum: alibi pila, trocho, ta-
lis; et graece audivi appellari ² scholam, quasi
otium, quod vero sit otium, et animi quies aetatem
in studiis agere. Sed ediscamus, quae iniunxit insti-
tutor, ³ summissio murmure, ne alii aliis simus im-
pedimento.

Lus. Avunculus meus, qui aliquando dedit operam
litteris Bononiae, docuit me, melius memoriae infigi,
quae velis, si altius prouncies: idque confirmari au-
toritate nescio cuius Plinii.

Aesch. Si quis ita velit ediscere suas ⁴ formulas,
in hortos secedat, aut in ⁵ coemeterium templi: ibi
clamat licet, quoad excitet mortuos.

Cot. Pueri, hoccine est discere, garrire, iurgari?
Agite, convenite ad praeeceptorem omnes iussu eius.

¹: dies operarius, giorno di lavoro.

²: a verbo σχολή, otiosus sum.

³: summissio murmure, sotto voce.

⁴: suas formulas, le sue lezioni.

⁵: coemeterium, a graeca voce κομπάω, dormio. Translate de loco,
in quo mortui quiescent.

REDITUS DOMUM, ET LUSUS PUEILES

CORNELIOLA, TULLIOLUS, MATER, SCIPIO, LENTULUS,
PUELLA, PUEER.

Cornel. Prospero redieris, Tulliole. Libetne paulisper lusitare?

Tull. Nondum statim.

Cornel. Quid habes negotii?

Tull. Recolere quae magister, ut memoriae commendarem, mandavit.

Cornel. Quae tandem?

Tull. Aspice.

Cornel. Hui, quae notae sunt istae? Credo, esse formicas depictas. Mea mater, quot formicas et culices affert Tulliolus pictas in tabella!

Tull. Tace insana; sunt litterae.

Cornel. Qui vocatur haec prima?

Tull. A.

Cornel. Cur prima est magis A, quam haec altera?

Mat. Cur tu es magis Corneliola, quam Tulliolus?

Cornel. Quia sic vocor.

Mat. Et illae litterae ad eundem modum. Sed ita iam lusum, mi fili.

Tull. Hic pono tabellam meam et radium: si quis attigerit, vapulabit a matre. Nonne, mea ¹ matercula?

Mat. Etiam, mi fili.

Tull. Scipio, Lentule, ² adeste lusuri.

Scip. Quam lusionem?

¹ matercula, madre mia cara.

² adeste lusuri, venite a giuocare.

Tull. Nucibus ¹ ludemus ad coniectum scrobiculi.

Lent. Non habeo nuces, nisi paucas, et eas quassas ac putres.

Scip. Ludamus putaminibus nucum.

Tull. Quid mihi ea proderunt, etiamsi lucrer videnti? Nullus est intus nucleus, quem edam.

Scip. Ego vero, dum ludo non comedo; si quid volo comedere, matrem adeo. Ista nucum putamina sunt apta ad extruendas formicis aediculas.

Lent. Ludamus ² par impar aciculis.

Tull. Adfer potius talos.

Scip. Adfer, Lentule.

Lent. Ecce vobis tali.

Tull. Quam sunt pulverulent et immundi, nec satis purgati a carne et politi! lacias.

Scip. Pro ³ primatu ludendi.

Tull. Ego sum primus; quid ludimus?

Scip. Astrigamata.

Lent. Ego nolo mea perdere, nam domi caederer a paedagogo.

Tull. Quid vis ergo perdere, si vinceris?

Lent. Talitra.

Mat. Quae ⁴ est ista humi abiectio? ⁵ Deteritis vestes omnes et calceos, tum loco immundissimo. Quin verritis prius pavimentum, et sedetis? Adfer scopas.

Tull. Quae ⁶ erit igitur sponsio?

Scip. Acicula in singula puncta.

Tull. Immo bina.

¹ Nucibus ludemus ad coniectum scrobiculi, faremo alla buca colle noci.

² Ludamus par impar aciculis, facciamo a pari e caffo di spilli.

³ Pro primatu ludendi, per la mano.

⁴ Quae est ista humi abiectio? perchè vi sdraiata per terra in questo modo?

⁵ Deteritis vestes omnes. Elegantiorum aures teretes et religiosae maliunt: deteritis vestem omnem. Th. V.

⁶ Quae erit igitur sponsio? Che si metterà egli su?

Lent. Ego non habeo aciculas; deponam, si vultis, pedunculos cerasorum pro aciculis.

Tull. Apage, ludamus ego et tu Scipio.

Scip. Ego ^{*1} ausim sorti meas aciculas credere.

Tull. Da mihi talos in manum, ut iaciam primus. En, vici sponsonem.

Scip. Minime vero, nam non ludebas serio.

Tull. Quis unquam ludit serio? ^{*2} Ceu dicas album nigrum.

Scip. Cavillare quantum voles, non auferes modo aciculas.

Tull. Age, remitto tibi hanc manum: ludamus nunc ^{*3} pro praemio. Adsit dextera sors.

Scip. Vixus es.

Tull. Auferto.

Lent. Cedo talos.

Tull. ^{*4} In hunc iactum omnia.

Lent. Non recuso.

Puell. Ad coenam, pueri. Nunquam ne facturi estis ludendi finem?

Tull. Nunc incipimus, ista iam de fine loquitur.

Cornel. Ludi huius iam taedet. Ludamus ^{*5} calculis discoloribus.

Tull. Pingue tu nobis ^{*6} urbes in hoc latere, carbone aut gypso.

Scip. Ego malo coenare, quam ludere, et discedo aciculis meis omnibus exutus, fraude vestra.

Tull. Memineris, te heri Cethegum spoliasse. ^{*7} Nullus ubique potest felici ludere dextra.

^{*1} Ego ausim, non ho paura.

^{*2} Ceu dicas album nigrum, come se dicesse il bianco nero.

^{*3} pro praemio, di buono.

^{*4} In hunc iactum omnia, vada tutto a questo tiro.

^{*5} Calculi sunt duodenii, albi et nigri: il gioco della dama.

^{*6} urbes, i casellini.

^{*7} Nullus ubique potest felici ludere dextra, non si può sempre vincere.

Cornel. Adfer quae ^{*1} folia lusoria, quae invenies sub abaco ad sinistram.

Scip. Alias id quidem. Nunc non vacat; nam si diutius morer, timeo, ne paedagogus meus iratus incoenem me mittat cubitum. Tu, Corneliola, habe nobis parata folia istaec in crastinum, sub horam vesperam.

Cornel. Si licebit nobis per matrem. Satius esset nunc ludere, ^{*2} dum sinimur.

Scip. Satius est nunc coenare, dum accersimur.

Puer. Et mihi nihil datis, qui vos spectavi?

Cornel. Daremus, si iudicasses. Da tu nobis potius, qui nostris lusionibus te delectasti.

Puell. Heus pueri, quando estis venturi? Coena est semicomesa; prope est, ut sublati carnibus apponamus caseum et poma.

REFECTIO SCHOLASTICA

NEPOTULUS, PISO, MAGISTER, ARCHITRICLINUS, LAMIA,
FLORUS, ANTHRAX, HYPODIDASCALUS.

Nep. Vivitis ne hic laute?

Piso. Quid istuc verbi est? An lavamur? Quotidie manus ac faciem, et quidem crebro; mundities enim corporis, et sanitati et ingenio conferunt.

Nep. Non id quaero; sed an edatis et bibatis ex animi vestri sententia?

Piso. Nos non edimus ex animi sententia, sed ex palati sententia.

Nep. Dico, an ut vultis.

^{*1} folia lusoria, le carte da giocare.

^{*2} dum sinimur, mentre ci è permesso.